

UDC 78:37(438.2)(09)

Musical art of the piarists in the Polish-Lithuanian Commonwealth (XVI th –XVIII th centuries)

Nataliia Bovsunivska

Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr

<https://orcid.org/0000-0002-6418-7738>

Abstract. *This paper examines the musical culture of the Piarist Order in the Polish-Lithuanian Commonwealth during the 16th–18th centuries. It also explores the main contributions of this religious community to the secular sphere, particularly in the development and implementation of educational, cultural, and charitable initiatives. Furthermore, the study provides a retrospective analysis of the role and influence of the Piarist educational institutions on the advancement of the arts in the Ukrainian territories that were historically part of the Commonwealth.*

Keywords: *Polish-Lithuanian Commonwealth, Ukrainian territories, Piarist Order, musical culture, Piarist educational institutions.*

Музичне мистецтво піарів у Речі Посполитій (XVI–XVIII ст.)

Наталія Бовсунівська

Житомирський державний

університет імені Івана Франка, м. Житомир

<https://orcid.org/0000-0002-6418-7738>

Анотація. *В тезах викладено аналіз змісту музичної культури ордену піарів часів Речі Посполитій XVI–XVIII ст. Також осмислюються головні набутки цієї релігійної спільноти в несакральній сфері життя: зокрема, в реалізації освітньо-культурних та доброчинних ініціатив. Також зроблено ретроспективний аналіз ролі та впливу освітніх інституцій римо-католицького ордену на розвиток мистецтва українських земель, які входили до конгломерату, яким історично була Польсько-Литовська держава.*

Ключові слова: *Річ Посполита, українські землі, орден піарів, музичне мистецтво, піарські навчальні заклади.*

“Pietas et Litterae”

(“Благочестя та Освіта”)

З моменту свого створення католицький чернечий орден піарів (Ordo Clericorum Regularium Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum) проголосив мету своєї діяльності – християнське виховання молоді в навчальних закладах, поширення освіти серед міських низів. Першу школу, яка називалася Schola pia (“набожна школа”), заснував Йосеф Каласанцій (Йосиф (Хосе) де Каласанс (1557–1648 pp.).

Відома точна дата і причина появи представників ордену на території Речі Посполитої – вони розпочали свою діяльність після запрошення короля Владислава IV (Вази) в 1641 р. [1].

Серед фундаторів піарських навчальних закладів в Україні в різні роки були: маршалок литовський Ян Кароль Дольський, князь Міхал Корибут Вишневецький та його дружина Катерина Дольська (дочка колишнього маршалка литовського), підкоморій коронний Єжи Домінік Любомирський [1]. Загалом, піари провадили освітню діяльність в декількох українських містах: Дубровиці, Варяжу, Любешові, Межирічі Корецькому, Заславі, Львові [6].

Історичні джерела визначили головну мету організації піарських шкіл: підготовка дітей та молоді до здобуття професії, яка забезпечувала б їм майбутню роботу. Тому, окрім навчання релігії та катехизи, наголошували на вивченні математики, каліграфії, латинської граматики та рідної мови, а також читанні. Однією з форм навчання та професійної підготовки також було вивчення музики та гри на музичних інструментах [7, с. 63]. Збереглися конкретні згадки про музичні практики піарів в царині інструментальної та хорової музики.

Зокрема, у фондуші подружжя Дольських йдеться про “Утримання “пристойної музики” при Любешівському піарському костелі “для примноження чим більшої Божої хвали” [3, с. 36]. Посилював і ширив цю славу оркестр, який супроводжував літургію щоденно, а не лише в неділю та під час урочистих свят. Тільки 1813 р. монастирський оркестр змінив прекрасний орган на дванадцять голосів [2; 4, с. 127]. Про наявність органу в колегіумі Межиріча Корецького свідчить інше джерело, яке зауважує, що “... року 1801 р. орган було відреставровано...” [5, с. 58]. (Інтерес до вивчення та освоєння музичного інструменту з боку учнів піарських освітніх вогнищ в українських землях не згасав навіть після зникнення з карти такої держави, як Річ Посполита. Цьому сприяла гастрольна діяльність знаменитостей. Наприклад, видатного скрипаля Кароля Ліпінського).

Велике значення поряд з інструментальною музикою мало хорове мистецтво, яким славився Любешівський колегіум: початок і закінчення навчального року ознаменовувалося виконанням гімнів, відповідно, “Veni creator” і “Te Deum laudamus” [4, с. 156]. А постійна участь в богослужіннях учнів колегії Межиріча Корецького перетворювало і так досить потужні меси місцевого католицького храму на помпезні та пишні дійства. В неділю та святкові дні до урочистостей долучався оркестр місцевого поміщика [5, с. 61-62].

Про рівень викладання музики в навчальних закладах піарів є свідчення польських джерел: “Дуже високий був рівень музичної підготовки в Золочеві; в тому заслуга вчителя музики, випускника школи піарів Жешува Олександра Арцишевського (Aleksandra Arciszewskiego), який працював там у 1750–1751 рр. (з приводу його роботи в Золочеві навіть зазначено, що “більше дбав про музику, ніж про школу”) [6, с. 77].

Відносно невеликий обсяг пропонованих тез, звичайно, не вичерпує багату тематику музичних традицій римо-католицької конфесії. Проте загальні підсумки можемо зробити вже зараз.

Освітні заклади піарів, викладачі яких орієнтувалися на зміст та методики європейської педагогіки, зробили значний вклад в демократизацію освіти, бо викладацький колектив у них добирався ретельно, етнічна, соціальна та релігійна дискримінація категорично не допускалися.

Музична освіта учнів освітніх закладів ордену піарів часів Речі Посполитої XVI–XVIII ст. також базувалася на кращих мистецьких традиціях Європи. Музикування не обмежувалося вивченням репертуару, вправлінням на інструменті чи співом в хоровому колективі: відточування майстерності митців відбувалося під час участі в релігійних та світських церемоніях на різних рівнях. Зокрема: шкільному, містечкових заходах або в місцевому храмі. Музикантів можна було часто бачити в аматорських театральних виставах, які вони супроводжували. Гасло ордену піарів говорить про віру, побожність, моральну чистоту, відданість релігійним обов'язкам, любов до Бога і ближніх та освіту. Історія доводить, що піари своє призначення виконують.

Список використаних джерел

1. Герасименко О. А. Міська культура Волині XVI–XVIII ст. : дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2011. 241 с.

2. Огнєва О. Любешівська школа піарів: вчителі та учні. Історія релігій в Україні. Тези III круглого столу (Львів, 3–4 травня 1993 р.). Київ–Львів, 1993. С. 83–84.

3. Шеретюк Р. М. Музичне мистецтво в навчальних закладах ордену піарів на Волині в контексті культурних практик модерної доби. *Scientific research of the XXI century. Vol. 1* : collective monograph / Compiled by V. Shpak. Sherman Oaks, Los Angeles : GS publishing service, 2021. P. 36–41. URL : <https://www.eo.kiev.ua/resources/arhivMonographs/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F%2025.01.2021.pdf> (дата звернення: 14.08.2025).

4. Moszyński A. Kronika Kollegium Lubieszowskiego XX. Pijarów. Kraków : W drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządem Ignacego Stelcla, 1876. 174 s.

5. Moszyński A. Monografia Kollegium i Szkoły pijarskiej w Międzyrzeczu-Koreckim. Kraków, 1876. 98 s.

6. Prysiażnyj T. Udział pijarów w rozwoju nauki i kultury na Ukrainie w XVII–XIX w. *Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki*. 1995. № 4/2(8). S. 69–95.

7. Smolarek D. Śpiewnik cantus catholici z kolegium pijarów w podolińcu. *Annales Lublinenses pro Musica Sacra* : rocznik Katedry Monodii Liturgicznej Instytutu Muzykologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. URL: https://www.academia.edu/102117227/%c5%9apiewnik_cantus_catholici_z_kolegium_pijar%c3%93w_w_podoli%c5%83cu_hymnbook_cantus_catholici_from_the_monastery_of_podoliniec?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 15.08.2025).